



נשיא ומייסד  
הרב שאול ישראלי זצ"ל



מופק בסיוע של:  
ההסתדרות הציונית העולמית  
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

## מקץ תשע"ו

## פרשת שבוע

### על "ראש יהודי" ו"גן יהודי" הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בדברינו **לפרשת וישב** הבאנו את דברי המדרש: "רבי יצחק ותאני לה משום רבי הושעיא רבה בשם ר' יהודה בר סימון כאן כתיב וישב יעקב בארץ מגורי אביו מאי מגורי אביו **מגורי אביו**" (בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פד ד"א וישב יעקב וגו'). לדברי המדרש, כל האבות – אברהם, יצחק ויעקב, ראו בגיור משימה מרכזית וחשובה. מתוך כך הגענו לדיון: מה צריך לעשות בדורנו, בתחום חשוב זה?

חילקנו את האתגר של דורנו לשלש משימות עיקריות.

הראשונה - עזרה ליהודים שעלו ארצה ובגלל השואה הנוראה, המשטר הסובייטי שניסה להשמיד כל זיק של חיים יהודיים והפתיחות של החברה המערבית, איבדו את היכולת לגלות את שורשיהם היהודיים ואת ההוכחות ליהדותם. המשימה השניה - טיפול בגיור של הצאצאים לאבות יהודיים.

המשימה השלישית - טיפול במי שאינו צאצא של יהודים ועלה ארצה במסגרת חוק השבות, שפתח פתח נרחב לעליה ומעוניין להצטרף לעם ישראל.

נתרכז השבוע בקבוצה הראשונה.

פרוי קרל סקורצקי מהטכניון בחיפה, יחד עם מדענים חשובים אחרים בעולם, הוכיחו במחקריהם כי כארבעים אחוז מהיהודים ממוצא אשכנזי באירופה, הם צאצאים של ארבע אימהות יהודיות שהגיעו עם משפחותיהם לשם, בסוף תקופת הגאונים (לפני למעלה מאלף ומאה שנים). ניתן לזהות אותם באמצעות בדיקת דם גנטית.

נסביר בקיצור נמרץ את העיקרון. כל מי שנולד, מקבל D.N.A גם מאביו וגם מאמו, האינפורמציה הגנטית הזו נמצאת בתוך הגרעין של כל תא בגוף האדם. קבוצה מסוימת וקטנה של גנים השונה משאר הגנום האנושי, אין לה מקום בתוך הגרעין של התא, היא שוכנת באזור המיטוכונדרי של התא ולכן היא מכונה MtD.N.A. הביצית הנשית היא התא הגדול ביותר בגוף, לעומת זאת הזרע הגברי הוא התא הקטן ביותר בגוף. כאמור, האינפורמציה הגנטית מצויה בתוך גרעין התא, הן של הביצית והן של הזרע. לעומת זאת האינפורמציה הגנטית של ה-MtD.N.A נמצאת אכן בביצית אבל מצויה רק על הזנב של הזרע. חלק זה של הזרע איננו נוטל חלק בבנינו של הצאצא החדש. לכן כל תינוק חדש מקבל D.N.A משני הוריו, אבל MtD.N.A הוא מקבל אך ורק (באופן מוחלט) מאמו. מה שאומר כי כל הצאצאים הנושאים מטען גנטי מהסוג של MtD.N.A שמשויך אותם לקבוצת הצאצאים של ארבעת האימהות, הוא יהודי שאמו הייתה יהודייה וסבתו מצד האם הייתה יהודייה וכך הלאה בשרשרת הדורות. במסגרת התמיכה ברבני התפוצות ופרויקט שו"ת במראה הבזק, רב המכהן בקהילה באירופה ומשתתף באחת מקבוצות הלימוד של 'ארץ חמדה', שלח אלינו את השאלה הבאה:

"הגיעה אלי אישה שרצתה להצטרף עם ילדיה לקהילה בטענה שהם יהודים. אין בידיה כל מסמכים המוכיחים את יהדותה. היא טוענת שהיא נכדה של ניצולת שואה, שברגע שיצאה מן המחנה נשבעה לא להיות בשום קשר עם יהדות ועם יהודים. לכן התחתנה עם שאינו יהודי ודאגה שגם צאצאיה יתחתנו עם לא יהודים. הנכדה, בת ביתה הגיעה אלי עם בדיקת MtD.N.A המוכיחה גנטית שהיא צאצאית של אחת מארבע הנשים המייסדות של הקהילות האשכנזיות באירופה, כאמור לפני למעלה מאלף שנים. האם ניתן לסמוך הלכתית על בדיקה זאת?"

ברגע שעלתה השאלה על שולחנו, הבנו שמדובר כאן בשאלה שהתשובה לה, תהיה מאוד משמעותית לחייהם של העולים ארצה בעשרות השנים האחרונות, מברית המועצות לשעבר, אשר אינם מסוגלים להוכיח את יהדותם באמצעות מסמכים. אם אכן ניתן לסמוך על בדיקת דם פשוטה זו כדי להוכיח יהדות, פתרנו בעיה קשה ביותר כפי שהסברנו בשבוע שעבר. נציין ונדגיש כי מי מהעולים החדשים שיעשה בדיקה זו ויתברר שהוא או היא אינם שייכים לקבוצה גנטית זו, מעמדו איננו נפגע בשום פנים ואופן. רוב היהודים בעולם אינם חלק מקבוצה זו. בדיקה מסוג זה יכולה רק להוכיח יהדות ואיננה שוללת חברות בעם היהודי.

לאחר שהסברנו את הרקע המדעי, בשבוע הבא נמשיך לדון הלכתית בנושא מרתק זה.

בינתיים, נאחל לכל עם ישראל, באשר הוא שם, חג חנוכה שמח עם תוספת אור רבה.

<p>לע"נ מר <b>שמואל שמש</b> ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד</p>	<p>לע"נ רבי <b>יעקב בן אברהם ועיישה</b> וחנה בת <b>יעיש ושמחה</b> סבג ז"ל</p>	<p>לע"נ ר' <b>מאיר בן</b> <b>יחזקאל שרגא</b> ברכפלד ז"ל</p>	<p>לע"נ מרת <b>שרה ונגרובסקי</b> בת ר' משה זאב ע"ה נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"נ הרב <b>אשר וסרטייל</b> ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>
----------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------

משי' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב **הרב ראובן אברמן** זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות. לע"נ הנפלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080  
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080  
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

[www.erezhemdah.org](http://www.erezhemdah.org) [info@erezhemdah.org](mailto:info@erezhemdah.org)

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

# חמדת הדף היומי

## גבולות הארץ לעניין גיטין ומצוות התלויות בארץ

הרב עקיבא כהנא

מסכת גיטין שנתחיל ללומדה השבוע פותחת ודנה בדיני גט שהובא מחוץ לארץ אל ארץ ישראל. לצורך כך, המשנה הראשונה מגדירה את גבולות ארץ ישראל. במאמרנו נדון במשמעות הגבולות המוזכרים במשנה. לפני שנדון במשמעות הגבולות, נטעים את העניין שהתקשו בו רבים, מדוע המשניות בגיטין פותחות באדם שהביא גט מחו"ל לארץ ישראל, עוד לפני שהן מתארות מהו גט? נציין שמבחינה רוחנית הקשר בין עם ישראל לקב"ה משול לקשר שבין איש ואשה במקומות רבים בנביא, והיו שאמרו שהקב"ה נתן גט לעם ישראל (ישעיה נ, א). באותו הקשר גם אגדות החורבן נמצאות דווקא במסכת גיטין (דפים נו - נט). אמנם, כבר בתחילת מסכת גיטין, שמתארת את האפשרות לפרק קשר בין איש לאשתו, מצוינים גבולות ארץ ישראל על מנת לומר שהקשר בין עם ישראל לקב"ה ולא רצו לא נפסק וממשיך בכל עוז.

### א. משמעות הערים המוזכרות במשנה

**במשנה נאמר:** רבי יהודה אומר: מרקם למזרח, ורקם - כמזרח, מאשקלון לדרום, ואשקלון - כדרום, מעכו לצפון, ועכו - כצפון; ר"מ אומר: עכו - כארץ ישראל לגיטין.

האם עיר אחת מספיקה לציין את הגבולות של כל הארץ? הרי לציין גבולות נדרש לשרטט מפה, ומפה כזו היא כמעט תמיד אינה ריבועית, ואם כן מה משמעותן של נקודת ציון בכל צד? **הרב אשתורי הפרחי (כפתור ופרח יא)** כתב שהמשנה בגיטין ציינה את פינות ארץ ישראל כשהפינה המזרחית דרומית אינה צריכה לציין, כיון שהיא ידועה - ים המלח.

**חזון איש (שביעית ג, כו) העיר** שגבולות אלה אינם עוזרים הלכה למעשה משום שברור שארץ ישראל אינה מרובעת, ולכן אף שהמשנה ציינה את הערים הללו, מכל מקום הלכה למעשה צריך לבדוק כל מקום היכן הוא נמצא בפועל. בברייתות אחרות (למשל בתלמוד ירושלמי שביעית ו, א) מובאות רשימות ארוכות של ערים המציינות את גבולי ארץ ישראל. אך הוא מתקשה בדברי הרמב"ם (הלכות תרומות המובא להלן) שהעתיק את המשנה בגיטין לעניין גבולות הארץ בהלכות מצוות התלויות בארץ.

### ב. באיזו תקופה עסקה המשנה?

שתי תקופות עיקריות מסמלות את גבולות ארץ ישראל - כיבושי יהושע והעולים לארץ ביבוש עולי מצרים, ותקופת התיישבות העולים בזמן עזרא ובית שני, שמכונה 'עולי בבל'. נשאלת השאלה, לאיזו מהתקופות מתייחסת המשנה ודנה לעניין דיני גיטין. **תוספות (ד"ה ואשקלון) מציינים** מספר פעמים כי הגבולות המוזכרים במשנה אינם גבולות כיבושי 'עולי מצרים' אלא כיבוש 'עולי בבל'. כך גם כתבו תוספות ר"ש תוספות ר"י ור"ד והרא"ש שהמשנה עוסקת בגבולות כיבושי 'עולי בבל' הרלוונטיים לימי המשנה, ולא לכיבושי עולי מצרים.

אמנם **הרמב"ם (תרומות א, ז - ח) העתיק** את גבולות המשנה וכתב עליהן 'אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים'. כלומר, שגבולות המשנה הם גבולות עולי מצרים.

דברי הרמב"ם לכאורה תמוהים משום שמדוע שהמשנה תציין את גבולות עולי מצרים בעוד שהגבולות המשמעותיים לעניין גיטין הם גבולות עולי בבל, שהיו נוהגים בזמן המשנה. כך מקשה גם **הרב שלמה זלמן אויערבך (מעדני ארץ תרומות א, ז) והוא מביא שבספר תבואת הארץ** שינה את גירסת הרמב"ם וגרס ברמב"ם שאלו הגבולות הם גבולות 'עולי בבל'. פירושים אחרים נאמרו בדעת הרמב"ם (הרב רבינוביץ בספרו יד פשוטה שטרם נדפס אינו משנה את הגירסה, אך בהסבר הרמב"ם הוא מסביר שכוונתו לגבולות השייכים גם לעולי מצרים וגם לעולי בבל).

### ג. האם ניתן ללמוד מדברי המשנה למצוות התלויות בארץ?

מדברי הרמב"ם ניתן ללמוד שגבולות המשנה לעניין גיטין נקבעו על פי גבולות כיבושי עולי מצרים (או לפי הבנות אחרות - עולי בבל) התקפים גם לגבי מצוות התלויות בארץ. אך **הרב יעקב עמדין בספרו מור וקציעה (סימן שו"ה ברם השני)** כתב שדברי המשנה עסקו רק בעניין גיטין, ולא בעניין מצוות התלויות בארץ.

**מהגמרא עצמה (ז ע"ב)** שהביאה ברייתא העוסקת בעניין טומאת ארץ ישראל ומצוות התלויות בארץ כסתירה למשנה בעניין הגבולות מוכח שגבולות המשנה מתארות גם את גבולות ארץ ישראל לענייני מצוות התלויות בארץ. וכן מהרמב"ם שהובא לעיל, נראה שלא כרב יעקב עמדין.

**לשיטת תוספות** שגבולות המשנה מציינות את גבולות ההתיישבות בימי הבית השני, כי אז הגיוני שאותם הגבולות מציינים גם את הגבולות לעניין מצוות התלויות בארץ, שחיובן תלוי בגבולות ההתיישבות, וגם לעניין גיטין, שההבדל לעניינם בין ארץ ישראל וחוי"ל הוא בבקאות של התושבים בדינים, מה שתלוי בגבולות העיקריים של התיישבות היהודים בתוך תחומי ארץ ישראל.

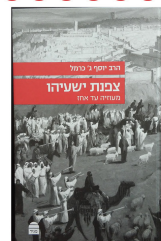
### סיכום:

- א. הערים המוזכרות במשנה הינם פינות בלבד של מפת הארץ, ולא ניתן לבנות מהם מפה שלימה.
- ב. דעת רוב הראשונים היא שהמשנה מתארת את גבולות הארץ בזמן 'עולי בבל' - בית שני, ולא בזמן 'עולי מצרים' - בית ראשון.
- ג. נראה שלמרות שיש הטוענים שגבולות אלו רלוונטיים רק לעניין גיטין, הגבולות משמעותיים להלכות רבות נוספות.

### חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפיגש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה



# שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

San Jose, Costa Rica

סן חוזה, קוסטה-ריקה  
אדר ב' תשנ"ב

**אשה שהמירה דתה, וכעת היא רוצה לחזור לחיק היהדות עם בתה מן הגוי**

## שאלה

אשה מעוניינת להצטרף לקהילה, אבל יש לנו כמה בעיות. מדובר ב:

- א. אשה יהודיה שהייתה נשואה ליהודי ולהם ילדים.
- ב. האשה התגרשה מבעלה בגלל שהיא בגדה בבעלה.
- ג. האשה התנצרה.
- ד. התחתנה עם גוי ויש להם ילדה.
- ה. היום היא לבד ואומרת שהתחרטה וחזרה לחיים יהודים עם בתה שנולדה מהגוי.
- ו. כיצד מתייחסת ההלכה למקרה כזה? היא רוצה שהילדה תלמד בבית ספר היהודי שבו יש רק ילדים יהודים.

## תשובה

האשה צריכה לקבל מצוות ולטבול בפני בית-דין כפי שנהוג בתהליך גיור<sup>1</sup>. אך על הבת אין להערים קשיים, ואדרבא, יש לקרבה<sup>2</sup>. מובן מאליו שהבת אסורה להינשא לכהן<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> רמ"א (שו"ע יורה דעה סוף סי' רסח) מצריך קבלת מצוות וטבילה בפני בית-דין כפי שמקובל בתהליך הגיור. אמנם מדברי המחבר (שם סי' רסז, ח) משמע שאין צורך בכך, אך רמ"א הגיהו וזה לשונו: "וי"א שמ"מ לכתחילה חוזרין ומטבילין אותו, למעלה בעלמא". המקור לדעת רמ"א בשני המקומות הינו ה"נימוקי יוסף" בפרק החולץ ביבמות. וכתב שם ה"ט"ז בשם הרש"ל, "והמנהג היה להטביל המומרים ושיגלחו את כל שערן מקודם, וכן מצאתי וראיתי מורין הלכה למעשה".

ובנדון דידן הדבר נתון לשיקול הדיין המכיר את האשה השבה ואת הקהילה. אם יוכל - יקיים המנהג המובא בשם רש"ל. אך גם אם לא יוכל לקיים המנהג, יש להקפיד שחזרתה ליהדות לא תהיה קלה מדי, שהרי הדבר עלול לפרוץ גדר, ולגרום לכך שתחטא בשנית, תשובות הגאונים "שערי צדק" (סי' יז דף כה ע"ב).

מכיון ששמע מן הפוסקים, שהנהגות הללו הינן רק לכתחילה, ומכיוון שמדובר כאן ביהודיה ולא בגויה הבאה להתגייר, וביהודיה השבה לקהילה שהיתה מעורה בה לפני כן, נראה שבשעה שבית-הדין יציג בפניה את מצוות היהדות, אותן היא מתחייבת לקיים, לא יציגו בפניה אותן המצוות שאין אפילו מיעוט בקהילה המקיימן. זאת, כאמור, מפני שמדובר ביהודיה השבה לקהילה שבה היתה מעורה, ולא בגויה הבאה להתגייר. כמו כן ודאי שצריך להכשיר את מטבח ביתה (ואין חובה לטבול את כלי-המטבח "יביע אומר" (חלק ב יו"ד סי' ט' ס"ק יג), אך אם לא טבלו את הכלים מעולם, יש להטבילם).

וככלל נראה שעל עצם טבילת האשה אין לוותר. ולעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ועשה כחכמתך.

<sup>2</sup> מכיון שעל פי דין התורה הבת נחשבת יהודיה, ומכיוון שהבת עצמה לא חטאה, אין להערים עליה שום קשיים, אלא יש למשכה בחסד. ועיין "פתחי תשובה" (שם יורה דעה סוף סי' רסח).

<sup>3</sup> שהרי נולדה מן הגוי, וכך נפסק בשו"ע (אבן העזר סי' ד, יט).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל  
ראשי הכולל

גם אני מאשר:  
הרב שאול ישראלי

**יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.**

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכי דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלח ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".



הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.



לרכישה